

6. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І.Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – С. 16-25 (112 с.).

The article analyzes the results of special behavior of younger pupils with different levels of educational achievement in a situation of choice problems of different levels of complexity, and their reactions to success - failure. Describe certain features of the general trend of increasing harassment after success and decrease after failure in the groups of students with different educational achievements. The features of the dynamics of self-esteem, level of aspiration and motivation to succeed - to avoid the failures of the students riznovstyhayuchyh 1 - 3 classes depending on the success or failure of their tasks of different difficulty levels.

Keywords: consciousness, subject, situation of success - failure, the level of harassment, the level of educational achievement.

Отримано: 11.02.2011

УДК 159.923.2

О.В. Яремко

Роль особистісних чинників у взаємозв'язку міжособистісних стосунків і стосунків із Богом

У статті визначено поняття “стосунки з Богом”, представлено результати емпіричного дослідження модифікуючої ролі особистісних чинників у взаємодії міжособистісних стосунків і стосунків із Богом у студентів. Охарактеризовано особливості взаємодії міжособистісних та релігійних стосунків у людей з різними типами особистості.

Ключові слова: міжособистісні стосунки, особистість, стосунки з Богом.

В статье дано определение понятия «взаимоотношения с Богом», представлены результаты эмпирического исследования модифицирующей роли личностных факторов во взаимодействии межлич-
© О.В. Яремко

ностных отношений и отношений с Богом у студентов. Охарактеризованы особенности взаимодействия межличностных и религиозных отношений у людей с различными типами личности.

Ключевые слова: межличностные отношения, личность, отношения с Богом.

Вступ. Стосунки з Богом та людьми – найголовніші в житті людини і виразно пов’язані з її ставленням до самої себе та її образом власного Я. Психологи різних напрямків та теоретичних підходів погоджуються з тим, що для належного функціонування психіки (а отже й тіла) необхідне підтримання відповідних міжособистісних контактів. Людина як соціальна істота перебуває серед людей і контактує з ними впродовж усього життя. Психологи звертають увагу на вроджену потребу людини бути у взаємозв’язках з іншими, – потребу, яка подекуди конкурує з потребою автономії та індивідуалізації. Поряд із міжособистісними стосунками невід’ємним складником соціального життя людини є також і релігія.

У сучасній психології інтенсивно розвивається зацікавлення проблематикою міжособистісних стосунків та стосунків з Богом. У обох цих сферах уже є певний доробок, однак взаємозв’язок цих двох сфер, особливо в контексті особистісних чинників, висвітлений усе ще недостатньо.

Метою статті є презентація результатів соціально-психологічного дослідження модифікуючої ролі особистісних чинників у взаємодії міжособистісних стосунків і стосунків з Богом у студентів.

Таке формулювання дослідницької проблеми має свої теоретичні підстави, а крім того, зумовлене результатами попередніх психологічних досліджень. Реалізація поставленої мети стала можлива завдяки застосуванню методів із сфери психології особистості, психології релігії та соціальної психології. За допомогою цих методів ми спробували дати відповідь на питання про те, чи пов’язані між собою – а коли пов’язані, то яким чином – міжособистісні стосунки і стосунки з Богом у людей із різними типами особистості.

Предметом дослідження є стосунки з Богом, міжособистісні стосунки та окремі особистісні риси в світлі концепцій Г. Айзенка та Р. Кеттела. Особливий акцент зроблено на аналізі релігійності як стосунків із Богом.

Теоретичний аналіз. Поняття “релігійні стосунки” бере початок із праці Я. Морено “Запрошення до зустрічі”, в якій автор сформулював концепцію зустрічі в категоріях стосунків. Розвиток цієї концепції можна побачити у фундаментальній праці М. Бубера “Я і Ти”, в якій зв’язок людини з Богом розглядається як особистісні стосунки з трансцендентним Ти. У цій моделі релігійність

розуміється як зв'язок, взаємини людини з Богом. Те, що відбувається між людиною і Богом, не можна зводити лише до сукупності тверджень або знань про трансцендентного Бога, оскільки це живі стосунки, які людина переживає особистісно. Про те, що стосунки з Богом своєю структурою аналогічні до між-особистісних стосунків, писали Д. Гютсебаут [12, с. 34], В. Хаїм [2, с. 231], М. Ярош [14].

На сьогодні уже є дослідження про особистісні кореляти релігійності [2; 9; 17; 19; 28, 29; 30] та зв'язки між релігійністю і соціальним функціонуванням [10; 14; 25; 31], але їй досі бракує досліджень, присвячених ролі особистості у взаємодії релігійного та соціального функціонування людини. Як видно з наявних досліджень, релігійність тісно пов'язана з особистістю. У багатьох випадках цей зв'язок має двосторонній характер: присутні в свідомості релігійні переконання впливають на особистість, і навпаки, особистісні риси є передумовою утворення певної структури релігійності [3; 19; 28]. Сучасні дослідження ясно показують, що релігійність – це істотна мотиваційна та регуляційна сила, яка впливає на мислення, емоції та поведінку людей; зріла релігійність надає сенсу та значення життю людини [3; 23; 11]. Існує переконання, що релігія має інтеграційний вимір, оскільки систематизує та консолідує стосунки людини одночасно і на індивідуальній, і на соціальній площині. В. Сароглоу [29] стверджує, що предиктором релігійності є зв'язок між особистісними чинниками і контекстуальними факторами. Значення особистісних рис стає ще виразніше, коли розглядати ці риси в соціальному контексті [26]. Можна виділити різні чинники, що впливають на формування особистості та релігійності людини. Найважливіші з них – це конституційні чинники, середовище та власна активність особи.

Дослідження, проведені серед представників різних культур та віровизнань із застосуванням тричинникової моделі особистості Г. Айзенка, показують, що релігійні люди мають нижчі показники за шкалою психотизму [5; 6; 7; 8; 22]. У випадку інших чинників (екстраверсія та невротизм) такого зв'язку не виявлено. Дослідження Л. Френсіс [5] і Г. Айзенка [4] також вказують на брак зв'язку між екстраверсією та невротичністю, з одного боку, і релігійністю, з іншого.

Зв'язок міжособистісних стосунків і стосунків із Богом уже розглядався з різних теоретичних перспектив. Приміром, підхід, оснований на концепції генези релігійності, згідно з якою релігійність формується почасти аналогічно до стосунків з іншими людьми, використовується в теорії стосунків з об'єктом і в теорії

прив'язаності. Проблемі зв'язку міжлюдських стосунків, з одного боку, і образу Бога, стосунків із Богом, з іншого, багато уваги приділили А-М. Ріццутто [27], Й. Круль [20], А. Верготе [32], Л. Кіркпатрік та П. Шейвер [15; 16], В. Пренжина [24], О.Яремко [1].

Загалом, можна виокремити чотири типи взаємозв'язку між стосунками з Богом і з людьми (опрацювання О.Яремко): добрі стосунки як з людьми, так і з Богом (позитивна кореспонденція); негативні стосунки як з людьми, так і з Богом (негативна кореспонденція); добрі стосунки з Богом, але негативні стосунки з людьми (компенсація); добрі міжособистісні стосунки, але негативні стосунки з Богом (брак релігійної соціалізації). Особистісні чинники – з огляду на їх пов'язаність як з релігійністю, так і з міжособистісними стосунками – можуть виконувати в цих взаємозв'язках функцію посередника. Запровадження особистісної змінної, на нашу думку, могло б виявити сам характер залежності між цими двома типами стосунків і визначити роль особистісних рис як модифікуючих зв'язок між релігійністю і міжособистісними взаєминами.

Дане дослідження міститься на пограниччі психології релігії, психології особистості та соціальної психології. Додатковим імпульсом дослідити зв'язок між стосунками з Богом, міжособистісними стосунками і особистісними рисами став помітний брак таких досліджень в українській психологічній літературі водночас як на теоретичному, так і на емпіричному рівні.

Опис групи досліджуваних. У дослідженні, проведеному в 2008-2009 роках, взяли участь 283 студенти різних спеціальностей трьох вищих навчальних закладів Львова (Український Католицький Університет, ЛНУ ім. Івана Франка, НУ "Львівська Політехніка"). Вибірка була однорідна з огляду на такі змінні, як вік, освіта та соціальний статус. Середній вік становив 19,89 років. Серед досліджуваних студентів було 56,9% греко-католиків, 35,7% православних, 2,1% римо-католиків, 2,8% протестантів та 2,5% досліджуваних інших віровизнань.

Використані методики. У дослідженні використано такі психологічні методики: "Опитувальник EPQ-R" Г. Айзенка, "Аркуш самопізнання" Р. Кеттелла, "Опитувальник для визначення міжособистісних стосунків" Г. Вергоммена та Ф. Рошетта, "Шкала стосунку до Бога" М. Яроша та "Шкала релігійних стосунків" Д. Гютсебаута. Усі методики були перекладені (методом потрійних зворотніх перекладів за участі незалежних експертів: лінгвістів, психологів, богословів) та адаптовані для проведення досліджень в Україні.

Таблиця 1

Характеристика тестів, адаптованих для даного дослідження

Методики (адаптація О. Яремко)	Шкали
Аркуш самопізнання Р. Кеттела, адаптація з польського опрацювання К.Гіршеля	Q3 – (інтеграція особистості — незадоволення собою) Q4 + (внутрішня напруга) С – (слабкість его, невірноваженість — схильність до невротичної поведінки) L + (недовіра) O+ (почуття провини — невпевненість)
Опитувальник EPQ-R Б. Г. Айзенк, Г. Й. Айзенка й П. Баррета, адаптація з польського опрацювання П.Бжозовського та Р. Дрвала	Невротизм, екстраверсія, психотизм, шкала брехні
Опитувальник для визначення стосунків із Богом Д.Гютсебаута, адаптація з польського опрацювання В.Пренжини	Залежність, автономія, бунтівничість, провинна, ідентифікація з Христом, співгуманітарність, етична норма, акцептація релігійних переконань, центральність релігії, невизначеність
Опитувальник для визначення стосунків з Богом М.Яроша.	Типи стосунків із Богом: діалогові, взаємні, односторонні безпосередні, опосередковані, неактуалізовані
Опитувальник для визначення міжособистісних стосунків (VIR) Г. Вертоммена та Ф.Рошетта	Типи інтеракції з людьми: домінація, товарицькість, альтруїзм, почуття меншовартості, залежність, підозрливість, образа, самодовіра

Процедура дослідження. З метою упорядкування ключових змінних, які репрезентують досліджувані типи релігійних та міжособистісних стосунків, та задля визначення структури цих змінних застосовано метод ортогональної ротації *varimax*. В результаті статистичного аналізу виокремлено такі типи стосунків із Богом: позитивні стосунки (етична норма, заактуалізовані стосунки, залежність, ідентифікація з Христом, співгуманітарність, діалогові стосунки) та негативні стосунки (бунтівничість, монологічні стосунки, почуття вини). У міжособистісних стосунках виділено такі типи (альтруїзм, залежність та товарицькість), негативні домінуючі (домінація, самодовіра, виражена образа) та негативні субмісійні (почуття нижчості та підозрливість).

З метою верифікації поставлених гіпотез статистичний аналіз взаємозв'язку міжособистісних стосунків і стосунків із Богом проводився в групах, виокремлених з огляду на ступінь вираження окремих рис особистості (низький, середній, високий рівень

особистісних чинників за шкалами Кеттела та Айзенка) та з огляду на типи особистості, виділені на підставі кластерного аналізу методом k-середніх:

- *психотичний* (високі результати за шкалою психотизму, 24% вибірки);
- *невротичний* (високі результати за шкалою невротизму, 30,6% вибірки);
- *екстравертивний* (високі результати за шкалою екстраверсії, 45,4% вибірки);
- *напружений* (високий рівень в шкалі неспокою, 18,9% досліджуваних);
- *недовірливий* (високий рівень в шкалі L, 14,4 % досліджуваних);
- *лабільний* (високий рівень Q3, C та Q4, низька внутрішня інтеграція; 30,3% досліджуваних);
- *зінтегрований* (низький рівень неспокою, 36,4% досліджуваних).

Прийнята процедура дослідження уможливила верифікацію головної гіпотези – особистісні чинники модифікують взаємозв'язок міжособистісних стосунків і стосунків із Богом. Визначено також специфіку взаємозв'язку міжособистісних і релігійних стосунків у студентів із різними рівнями вираження окремих рис та типів особистості.

Основні результати дослідження. Результати статистичного аналізу показали, що існують істотні кореляції між окремими аспектами міжособистісних стосунків та стосунків із Богом і окремими особистісними рисами. Найважливіші висновки з проведеного дослідження такі:

У досліджених студентів підтверджено існування зв'язку між релігійністю і психотизмом та невротизмом (подібні результати отримано і в більшості попередніх досліджень). Стверджено, що екстраверсія є чинником, що найслабше пов'язаний з типом релігійних стосунків, а психотизм, неспокій та брак інтеграції особистості пов'язані з негативними міжособистісними стосунками та негативними стосунками з Богом.

Отримані результати підтверджують існування відмінностей між чоловіками і жінками в плані стосунків із Богом. Жінки характеризуються більшою схильністю до узалежнення від Бога, більше ідентифікують себе з Христом, мають вищі показники за шкалами співгуманітарності, етичної норми, акцептації переконань, центральності релігії.

Найбільше зв'язків між релігійними і міжособистісними стосунками виявлено в групах із середнім та високим рівнем

екстраверсії, високим невротизмом, низьким рівнем внутрішньої інтеграції, середнім рівнем внутрішнього напруження, середнім та високим рівнем емоційної неврівноваженості. З іншого боку, результати статистичного аналізу вказують на брак зв'язку або незначні зв'язки між цими двома формами стосунків у групах, що характеризуються високим рівнем внутрішньої інтеграції, низьким рівнем емоційної неврівноваженості, низьким рівнем невротизму, психотизму, екстраверсії, а також у досліджуваних із такими типами особистості, як “напружений”, “недовірливий”, “психотичний”.

Крім того, в досліджених студентів відзначено сильний зв'язок позитивних міжособистісних стосунків з позитивними релігійними стосунками. Позитивні міжособистісні стосунки додатньо корелюють із позитивними стосунками з Богом у досліджуваних з усіма типами особистості, крім “напруженого”.

Відзначено також, що негативні міжособистісні стосунки (домінуючі та субмісійні) негативно корелюють із позитивними стосунками з Богом, а позитивні міжособистісні стосунки негативно корелюють з негативними релігійними стосунками. Зокрема, чим позитивніші міжособистісні стосунки, тим нижчий рівень негативних стосунків із Богом у досліджуваних із такими типами особистості, як лабільний, зінтегрований, екстравертивний, напружений та невротичний. У досліджуваних із зінтегрованим та напруженим типом особистості – чим сильніше виражений негативний субмісійний характер міжособистісних стосунків, тим слабше виражений позитивний стосунок до Бога. Негативні субмісійні стосунки з людьми корелюють з негативними релігійними стосунками при зінтегрованому, екстравертивному та психотичному типі особистості. Ці результати підтверджують тезу про те, що позитивні міжособистісні стосунки можуть зумовлювати нижчий рівень почуття провини та бунтівничості в релігійних стосунках, а також позитивніший стосунок до Бога.

Специфіку взаємодії міжособистісних та релігійних стосунків у людей з різними типами особистості демонструють результати канонічного кореляційного аналізу, що був проведений у кожній з груп, виокремлених на підставі Аркуша самопізнання Кеттела (напружений, зінтегрований, лабільний, недовірливий тип) та на підставі опитувальника Айзенка EPQ-R (екстравертивний, невротичний, психотичний тип).

• У групі осіб із *напруженим* типом особистості низький альтруїзм та низька товариськість пов'язані з низькою співгуманітарністю як типом стосунків з Богом. В цьому випадку група шкал релігійних стосунків є кращим предиктором для пояснення

змінності результатів у сфері міжособистісних стосунків, ніж міжособистісні стосунки – для пояснення змінності результатів у сфері стосунків з Богом.

- У групі осіб із *зінтегрованим* типом особистості високі показники негативних міжособистісних стосунків (образи та підозріливості) та низькі показники позитивних міжособистісних стосунків (альтруїзму та товариськості) пов'язані з низькими показниками позитивних релігійних стосунків (зактуалізованості, ідентифікації з Христом як ідеальною людиною та взірцем для наслідування, залежності від Бога) та з сильним почуттям провини. В цьому співвідношенні міжособистісні стосунки на 10% модифікують стосунок до Бога.

- У групі осіб із *недовірливим* типом особистості вищий рівень альтруїзму корелює з меншим ступенем ідентифікації з Христом.

- У групі осіб із *лабільним* типом особистості (висока емоційна неврівноваженість) можна ствердити, що чим нижчий рівень альтруїзму та товариськості і чим вищий рівень образи в міжособистісних стосунках, тим вищі будуть такі показники стосунку до Бога, як ідентифікація з Христом, незалежність від нормативної функції Бога, а водночас тим нижчий буде рівень залежності в релігійних стосунках і тим меншою мірою дана особа знаходитиме Бога в людях. Такий взаємозв'язок змінних вказує на функціонування механізму кореспонденції – низький рівень позитивних міжособистісних стосунків та високий рівень образи корелюють із низьким рівнем позитивних стосунків до Бога та релігійною автономією. У даній групі міжособистісні стосунки більшою мірою (13%) модифікують стосунки релігійні, ніж навпаки, релігійні стосунки – міжособистісні.

- У групі осіб з *екстравертивним* типом особистості відзначено такі взаємозв'язки між змінними: товарицькість, альтруїзм, почуття меншовартості та висока підозріливість пов'язані з високими показниками негативних стосунків із Богом (сильним почуттям провини та бунтівничістю) та низькими показниками позитивних стосунків із Богом (низький рівень співгуманітарності та залежності, монологічні та неактуалізовані релігійні стосунки, слабка ідентифікація з Христом).

- У групі осіб із *невротичним* типом особистості низький рівень залежності та високий рівень образи в міжособистісних стосунках пов'язані з сильно вираженою бунтівничістю у стосунках із Богом.

- У групі осіб із *психотичним* типом низька підозріливість та низьке почуття меншовартості в стосунках з людьми корелює з низькою залежністю, високою автономією, монологічними та неактуалізованими стосунками до Бога.

Аналізуючи описані вище взаємозв'язки можна ствердити, що в осіб із “напруженим” типом особистості функціонує механізм кореспонденції. Механізм компенсації відзначено лише при “психотичному” типі особистості. Варто звернути увагу на те, що кількість інтеракцій між соціальними та релігійними змінними у осіб із цими двома типами особистості є невелика, натомість сила цих зв'язків – значна, їй властиві ознаки детермінізму та переносу типу стосунків з людьми на тип стосунків з Богом. У випадку більшості типів особистості (екстравертивний, невротичний, зінтегрований, лабільний, недовірливий) відзначено одночасний прояв різних механізмів взаємозв'язку між релігійними і між-особистісними стосунками. Можна ствердити, що характер інтеракцій між змінними складніший, ніж у випадках, коли працює механізм кореспонденції чи компенсації.

Отож, серед осіб із психотичним та напруженим типом особистості спостерігається безпосередня взаємодія та перенесення міжособистісних стосунків на релігійні. Натомість при інших типах особистості має місце водночас як взаємодія змінних, так і автономність їх функціонування. Механізм зв'язку, при якому розвиток негативних міжособистісних стосунків пов'язаний з ослабленням позитивного стосунку до Бога або навпаки, розвиток позитивних релігійних стосунків корелює з ослабленням негативних моментів у взаєминах з людьми, не можна зводити до простої позитивної або негативної кореспонденції. Таку форму взаємозв'язку міжособистісних і релігійних стосунків можна зінтерпретувати з різних перспектив.

З огляду на складність, різнорідність, циклічність та співвзаємодію, якими характеризуються зв'язки між релігійними та соціальними стосунками і рисами особистості, можна ствердити, що з розвитком особистості та з релігійною зрілістю безпосереднє наслідування або редукція внутрішньої напруги перестають бути регуляційним чинником у взаємодії соціальних та релігійних стосунків. Можна припустити, що релігійність тих досліджуваних, для яких характерна більша кількість зв'язків між релігійними і міжособистісними стосунками, є релігійністю з вибору, а не з примусу.

З огляду на функцію, яку виконує релігійність, відзначені взаємозв'язки змінних можна пояснити регуляційною роллю релігії та стосунків із Богом у житті людини. Посилення позитивних релігійних стосунків або ослаблення негативних зумовлює зменшення внутрішньої напруги, сприяє віднайденню сенсу й почуття безпеки, яке, в свою чергу, призводить до редукції негативних установок в міжособистісних стосунках.

З огляду на специфіку досліджуваних механізм зв'язку позитивних міжособистісних стосунків із негативними релігійними стосунками можна пояснити релігійною кризою або "шукаючою" релігійністю студентської молоді.

Підсумки. Беручи до уваги як теоретичну базу дослідження, так і результати канонічного кореляційного аналізу, можна ствердити, що тип особистості відіграє модифікуючу роль у взаємозв'язку міжособистісних стосунків і стосунків з Богом. Варто також зазначити, що при деяких типах особистості (недовірливий, психотичний тип) зв'язок між змінними більш односторонній, ніж при інших. Найменша кількість зв'язків між стосунками з Богом і міжособистісними стосунками була відзначена в тих досліджуваних, які характеризуються високим психотизмом та недовірою, найбільша – в осіб із зінтегрованим та екстравертивним типом особистості, а посередня – в осіб, яким властива невротичність та недовіра. Ці висновки однозначно вказують на те, що у досліджуваних студентів тип особистості може бути модифікатором зв'язку між стосунками з Богом і міжособистісними стосунками.

Треба зазначити, що міжособистісні стосунки, релігійність та особистісні риси впливають одне на одного. Це можна зауважити на прикладі відзначених вище кореляційних зв'язків: позитивні стосунки з людьми зумовлюють вищий рівень позитивних і нижчий рівень негативних стосунків із Богом, а з іншого боку — позитивний стосунок до Бога зумовлює позитивні міжособистісні стосунки. Сила такого взаємовпливу може бути різною в осіб із різним ступенем вираження тих чи інших особистісних рис. Результати канонічного аналізу вказують на те, що міжособистісні стосунки модифікують релігійні в осіб із екстравертивним, зінтегрованим, лабільним типом особистості. Натомість релігійні стосунки є кращим предиктором модифікації стосунків з людьми в осіб із невротичним або напруженим типом особистості. У випадку психотичного та недовірливого типу особистості можна говорити про взаємовплив міжособистісних та релігійних стосунків.

Методики (опитувальник Айзенка EPQ-R, Аркуш самопізнання Р. Кеттела, Шкала стосунку до Бога М. Яроша, Шкала релігійних стосунків Д. Гютсебаута, опитувальник для визначення міжособистісних стосунків Г. Вертоммена), що були перекладені українською мовою й адаптовані до досліджуваної популяції, в подальшому можуть бути використані в інших соціально-психологічних дослідженнях в Україні. Результати статистичного аналізу показали істотні психометричні можливості цих методик, а також їх корисність для дослідження взаємодії міжособистісних стосунків, релігійних стосунків та особистісних рис.

Дане дослідження, яке враховувало багатовимірність релігійних та міжособистісних стосунків і особистісних рис, дало змогу провести цілісний та глибинний аналіз взаємодії між відповідними змінними. Дослідження в цьому напрямі варто було б продовжити, взявши до уваги ще й такі змінні, як образ Я, ідентичність, самоприйняття, колективізм-індивідуалізм, релігійна криза.

Підсумовуючи одержані результати, можна висловити надію, що вони стануть імпульсом до глибшого дослідження зв'язків усередині тріади "Я-Ти-Бог". Наступним кроком у цьому напрямі могли б стати міжкультурні дослідження з урахуванням гендерних та конфесійних особливостей.

Список використаних джерел

1. Яремко О. Образ батьків та образ Бога у студентів // Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького Університету №5: Сімейні взаємини – Львів: Видавництво УКУ, 2006. – С. 132-148
2. Chaim W. Interpersonalne korelaty relacji religijnej // Studia z psychologii w KUL . – Lublin: RW KUL, 2001 – С. 219-236
3. Chlewiński Z. Religia a osobowość człowieka. // Н. Zimoń (ред.). Religia w świecie współczesnym – Lublin: TN KUL, 2000. – С. 89-128.
4. Eysenck H. J. Dimensions of personality: with new introduction by the author. – New Jersey: Transaction Publishers, 1998.
5. Francis L. J. Religion, neurotism and psychotism. // J.F. Schumaker (ред.). Religion and Mental Health. – New York: Oxford University Press, 1992. – С.149-160.
6. Francis L. J. Personality and Religion among College Students in the U.K.// Personality and Individual Differences – 1993. – № 14. – С. 619-622.
7. Francis L. J., Katz Y. J. The Relationship between Personality and Religiosity in an Israel Sample // Journal for the Scientific Study of Religion. – 1992. – № 31. – С. 153-162.
8. Francis L.J., Pearson P.R. The Personality Characteristics of Student Churchgoers // Personality and Individual Differences. – 1993. – № 15. – С. 373-380.
9. Franczak K. Osobowościowe korelaty wybranych form religijności // H. Gasiul, E. Wrocławska-Warchala (ред.). Osobowość i religia. – Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2009. – С. 262-279.
10. Furrow J.L., King P.E., White K. Religion and Positive Youth Development: Identity, Meaning, and Prosocial Concerns // Applied Developmental Science. – 2004. – №8(1). – С. 17-26.

11. Hood R.W., Hill Jr, Spilka B. The Psychology of Religion: An Empirical Approach. – New York–London: Guilford Press, 2009.
12. Hutsebaut D. Belief as Lived Relathions. // *Psychologica Belgica*.— 1980. – № 20. – С. 33-47.
13. Jarosz M. Interpersonalne uwarunkowania religijności. – Lublin: KUL, 2003.
14. Jarosz M.. Relacja do Boga w psychologii religii // S. Głaz (ред.). Podstawowe zagadnienia psychologii religii. – Kraków: Wydawnictwo WAM, 2006.
15. Kirkpatrick L.A., Shaver P. An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief // *Personality and Social Psychology Bulletin*. – 1992. – №18. – С. 266-275.
16. Kirkpatrick L.A., Shaver, P. Attachment Theory and Religion: Childhood Attachments, Religious Beliefs and Conversion // *Journal for the Scientific Study of Religion*. – 1990. – № 29. – С.314-335.
17. Kosek R.B. The Desire for God: An Assessment of Seminarians’ Spirituality through the Lens of the „Big Five”// *Pastoral Psychology*. – 2000. – № 49. – С. 43-50.
18. Krok D. Religia a funkcjonowanie osobowości człowieka // *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*. – 2005. – № 25. – С. 87-112.
19. Krok D.. Religijność a jakość życia w perspektywie mediatorów psychologicznych. – Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2009.
20. Król J. Wpływ posiadanego obrazu ojca na pojecie Boga u dzieci // Z. Chlewiński (ред.). *Psychologia religii*. – Lublin: TN KUL, 1982.
21. Lewis C.A., Joseph S. Religiosity: Psychoticism and Obsessionality in Northern Irish University Students // *Personality and Individual Differences*. – 1994 – №17 (5). – С. 685-687.
22. Lewis C.A., Maltby J. Personality, Prayer, and Church Attendance in a Sample of Male College Students in the USA // *Psychological Reports*. – 1996. – №78. – С. 976-978.
23. Pargament K.I. The Bitter and the Sweet: An Evaluation of the Costs and Benefits of Religiousness // *Psychological Inquiry*. – 2002. – № 13. – С.168-181.
24. Prężyna W. Doświadczenie ojca a obraz Boga. // K. Góźdz, J. Lekan (ред.). *Bóg – ojciec wszystkich*. – Lublin: KUL, 1999. – С. 43-57.
25. Regnerus M.D. Religion and Positive Adolescent Outcomes: a Review of Research and Theory // *Review of Religious Research*. – 2003. – № 44 (4). – С. 394-413.
26. Rhodewalt F. *Personality and Social Behavior*. – New York: Psychology Press, 2008.

27. Rizzuto A.M.. The Birth of the Living God. – Chicago: The University of Chicago Press, 1979.
28. Saroglou V. Religion and the Five Factors of Personality: A Meta-Analytic Review // Personality and Individual Differences. – 2002. – № 32. – С.15-25.
29. Saroglou V. Religiousness as Cultural Adaptation of Basic Traits: A Five-Factor Model Perspective // Personality and Social Psychology. – 2010. – № 14.
30. Saucier G. Isms and the Structure of Social Attitudes // Journal of Personality and Social Psychology. – 2000. – № 78. – С.366-385.
31. Śliwak J. Niepokój a religijność // Roczniki Psychologiczne. – 2006. – № 9. – С. 53-79.
32. Vergote A., Tamayo A. Concept of God and Parental Images // Journal for the Scientific Study of Religion. – 1969. – № 8. – С. 79-87.

The article clarifies the definition of relations with God and examines the modifying role of personality traits in the relationship between interpersonal relations and relations with God in a sample of young adults in Ukraine.

Key words: interpersonal relations, personality, relations with God.

Отримано: 11.03.2011